

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології**

Пекар Аліна Михайлівна

**«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ
ПІДЛІТКІВ»**

спеціальність 053 Психологія

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою «*Психологія*»

Науковий керівник:

*кандидат психологічних наук
Шулдик Анатолій Володимирович*

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

1.1. Психологічна характеристика поняття “адиктивна поведінка”

1.2. Особливості прояву адиктивної поведінки у підлітковому віці

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

2.1. Організація, проведення та аналіз результатів дослідження адиктивної поведінки підлітків

2.2. Корекція та профілактика адиктивної поведінки у підлітковому віці

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Для сучасного етапу розвитку суспільства характерними є кризові явища світового та регіонального масштабу, що безпосередньо впливає на соціально-економічну сферу України та, безперечно, здійснює негативний вплив на формування особистості. Зараз можна спостерігати значне підвищення рівня проявів адиктивних розладів, та появу їх нових видів. Адиктивна поведінка людини характеризується прагненням до відходу від реальності через штучну зміну свого психічного стану шляхом прийому певних речовин чи постійного звернення уваги на окремих видах діяльності з метою розвитку та підтримки інтенсивного рівня емоційних переживань.

Внаслідок адиктивної поведінки людина живе ніби у «віртуальному» світі. Особистість з адикцією не лише не може ефективно вирішувати власні проблеми, у неї сповільнюється чи зупиняється особистісний розвиток, часто може проявлятися навіть деградація. Така поведінка спричинена залежністю від різноманітних хибних пристрастей.

Дослідженням проблеми адиктивної поведінки, її формування, попередження, профілактики, реабілітації у осіб із залежністю займалися Н. Бочкарьова, Н. Дмитрієва, А. Єгорова, О. Змановська, Н. Максимова, Ц. Короленко, Л. Леонова, В. Мендильевич, В. Оржеховська, О. Пилипенко, С. Смагіна, О. Симатова С. Толстоухова та інші.

М. Горобей вважає, що адикції виникають внаслідок загострення шкідливих звичок і формуються через незадоволеність деяких потреб або ж наявність складних життєвих обставин. Н. Бугайова вказує на зв'язок формування залежної поведінки та вікових криз особистості та пояснює формування адиктивної поведінки у дорослої людини з надмірною залежністю від батьків у дитинстві. О. Песоцька здійснила аналіз підходів щодо профілактики адиктивної поведінки, вона вказує на ефективність інтеракціонального підходу, за яким розвиток адиктивної поведінки – це багатофакторний процес, що передбачає формування у людини цілого комплексу настановлень. Г. Золотова охарактеризувала критерії за якими

можна визначити адиктивну поведінку у підлітків та описала ознаки, на основі яких можна визначити приналежність підлітка до групи ризику формування адикцій, також звертала увагу на важливості прямого та опосередкованого профілактичного впливу при роботі з ними.

Найважливішим інститутом соціалізації особистості є сім'я. Первинну соціалізація дитини відбувається саме в родині. Тому такі фактори, як характер взаємовідносин з сиблінгами, особливості взаємодії батькаів та дітей, рівень сімейної гармонії чи дисгармонії, реакції батьків на поведінку дитини, можуть безпосередньо впливати на формування адикцій.

Мета дослідження: на основі аналізу наукової літератури визначити суть поняття «адиктивна поведінка», особливостей її прояву у підлітковомц віці, з'ясувати особливості впливу сімейного виховання на формування адиктивної поведінки у підлітковому віці, визначити заходи корекційного та профілактичного впливу.

На основі мети дослідження визначено наступні **завдання:**

1. Провести теоретичний аналіз проблем вивчення адиктивної поведінки загалом, та собливостей її прояву у підлітковому віці.
2. Експериментально дослідити особливості прояву адиктивної поведінки у підлітковому віці.
3. Розробити тренінг, спрямований на корекцію та профілактику адиктивної поведінки у підлітків.

Об'єктом дослідження є адиктивна поведінка особистості.

Предмет дослідження – психологічні особливості прояву адиктивної поведінки у підлітковому віці.

У процесі дослідження були використані наступні **методи дослідження:** аналіз наукових джерел з проблеми дослідження; методи бесіди, опитування, анкетування, тестування; статистичні методи узагальнення та аналізу результатів проведеної діагностики; тест «Схильність до залежної поведінки» (В.Д. Менделевич); методика діагностики схильності до поведінки, що відхиляється (А.Н. Орел); методика «Батьків оцінюють діти» (І.О. Фуранов, А.А. Аладін).

Експериментальною базою дослідження стала вибірка учнів 8-9 класів комунального закладу «Опорний заклад загальної середньої освіти» Слобідської селищної ради Подільського району Одеської області. Загальна кількість досліджуваних склала 46 учнів.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що нами були розширені та систематизовані знання з проблеми адиктивної поведінки та психологічних особливостей залежної поведінки у підлітковому віці; також було встановлено, що між особливостями сімейного виховання та формуванням адиктивної поведінки у підлітків існує безпосередній зв'язок.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані в процесі дослідження результати можуть бути використані психологами та вчителями у своїй професійній діяльності, батьками та підлітками з метою зниження рівня прояву адиктивної поведінки у підлітковому віці.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки й результати дослідження обговорювалися на засіданні кафедри психології Уманського державного педагогічного університету, висвітлено в доповіді на Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Теорія та практика психокорекції особистості» (м. Умань, 18 березня 2021 р.).

Структура та обсяг роботи. Робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладений на 65 сторінках друкованого тексту.

Висновки. У магістерській роботі представлені теоретичне узагальнення та експериментальне дослідження проблеми адиктивної поведінки у підлітковому віці, яке полягало в аналізі теоретичних підходів до досліджуваної проблеми; емпіричному вивченні проявів адиктивної поведінки підлітків; визначенні заходів корекційного та профілактичного впливу.

На основі аналізу наукової літератури встановлено, що адиктивна поведінка людини – це поведінка, що характеризується прагненням до відходу від реальності через штучну зміну свого психічного стану шляхом прийому певних речовин чи постійного звернення уваги на окремих видах діяльності з метою розвитку та підтримки інтенсивного рівня емоційних переживань.

Адиктивна поведінка має велику кількість видів, які мають свої особливості та специфіку, по-своєму проявляються та мають різні наслідки, проте у всіх видів є спільні етапи формування адикції. Сучасна наука визначає адикцію як непереборний потяг до одного з низки зовнішніх агентів та послаблений контроль за використанням (вживанням) цього агента, незважаючи на відомі небезпечні наслідки. Адикція характеризується стурбованістю з приводу доступності (можливості придбання) зовнішнього агента, непереборним бажанням його застосовувати, схильністю до рецидивів, втратою контролю і запереченням існування самої проблеми.

Аналіз наукової літератури дав можливість виокремити декілька чинників, які, можуть впливати на розвиток залежності у підлітків: конфлікти в сімейному мікросоціальному середовищі, гіперопіка; низький культурний рівень сім'ї; деструктивні відносини між членами родини, педагогічна занедбаність; відсутність контролю батьків над поведінкою дітей. Підлітковий вік – це період, що характеризується переходом від дитинства до дорослості, гормональними змінами, продовженням формування моральних цінностей, орієнтованістю на спілкування з однолітками, емоційною нестабільністю. У процесі емпіричного дослідження психологічних особливостей прояву адиктивної поведінки у підлітковому віці нами були отримані наступні дані:

за методикою «Схильність до залежної поведінки» (В.Д. Менделевич) 82 % підлітків схильні до алкогольної залежності, а 78 % до залежності взагалі. Відсоток досліджуваних підлітків схильних до адиктивної поведінки майже ідентичний і складає за методикою В.Д. Менделевича 81 %, а за методикою схильності підлітків до девіантної поведінки А.Н. Орел – 85 % досліджуваних підлітків. На основі проведення методики «Батьків оцінюють діти» встановлено, що найчастіше зустрічаються наступні стилі негармонійного сімейного виховання: гіперпротекція що потурає 70 % та домінуюча гіперпротекція 42 %. Порівнявши результати можемо прослідкувати що дійсно кількість підлітків які схильні до адиктивної поведінки корелює з вираженістю негармонійних стилів виховання і становить 81 % і 70 % відповідно.

Корекційна робота з підлітками, що схильні до адиктивної поведінки, передбачала застосування ряду прийомів для розвитку здатності до спілкування та взаємодії, зняття стресу, агресії, зниження прояву негативних емоцій, а також вправи спрямовані на розвиток емпатійності, формування позитивних рис характеру. На нашу думку, у роботі з адиктивними підлітками ефективним буде використання різноманітних видів технік, зокрема музикотерапія, малювальна терапія, казкотерапія тощо. Звичайно, що корекційна робота з адиктивними підлітками повинна відбуватися як повноцінна свідомо діяльність. Саме тому соціально-психологічний тренінг передбачає клопітку працю щодо формування конструктивних інтересів підлітка з врахуванням його індивідуальних особливостей. Необхідно досягнути активної залученості підлітка до суспільно-корисної діяльності та діяльності, яка б сприяла розвитку особистості підлітка. Значущі дорослі безпосередньо впливають на формування у підлітка стереотипів поведінки. Тому вкрай важливо знати тип сімейного виховання обраний батьками. Адиктивна поведінка підлітка безпосередньо залежить від виховного впливу на нього, в першу чергу, з боку батьків. Тому при проведенні корекційної роботи потрібно залучати батьків. І ми пропонуємо провести зустріч з батьками «Залежність прояву адиктивної поведінки від стилю сімейного виховання».

На основі аналізу наукової літератури з теми дослідження, ми з'ясували, що в підлітковому віці відбуваються інтенсивні зміни у структурі всієї особистості. Даний віковий період характеризується гормональними змінами, формуванням моральних цінностей, самоусвідомленням власного «Я», спрямованістю на спілкування з однолітками, емоційною нестабільністю. У підлітковому віці можуть виникають ситуації, що негативно впливатимуть на особистісний розвиток, що може призвести до підвищення рівня агресивності та конфліктності. Стиль сімейного виховання відіграє значну роль у формуванні особистості підлітка. Під стилем сімейного виховання ми розуміємо ставлення батьків до підлітка, характер контролю над його діями, методи висунення вимог, заохочення і покарання. Вибір батьками стилю

сімейного виховання обумовлюється впливом типу темпераменту, традиціями, виховання самих батьків.